

Nofilologik ta'lim yo'nalishlariga ingliz tilini o'qitishning pedagogik zaruriyati

Raxmonova Laylo Avla qizi –

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti tadqiqotchisi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4002-466X>

Annotatsiya. Ushbu maqolada nofilologik ta'lim yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishning pedagogik zaruriyati nazariy jihatdan asoslanadi. Ingliz tilini mutaxassislik mazmuni bilan integratsiyalash, talabalarda kasbiy-kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, xorijiy manbalar bilan mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ularni kelgusidagi kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, nofilologik yo'nalishlarda til ta'limini kasbiy ehtiyojlar, kommunikativ vaziyatlar va amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida yoritiladi.

Kalit so'zlar: nofilologik ta'lim, ingliz tili, pedagogik zaruriyat, kasbiy-kommunikativ kompetensiya, chet til ta'limi, kasbiy yo'naltirilgan ta'lim, fanlararo integratsiya, kommunikativ yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, mustaqil ta'lim.

Педагогическая необходимость обучения английскому языку студентов нефилологических образовательных направлений

Аннотация. В статье теоретически обосновывается педагогическая необходимость преподавания английского языка студентам нефилологических направлений образования. Анализируются педагогические возможности интеграции английского языка с содержанием профильных дисциплин, формирования у студентов профессионально-коммуникативной компетенции, развития навыков самостоятельной работы с зарубежными источниками, а также их подготовки к будущей профессиональной деятельности. Особое внимание уделяется согласованию языкового обучения с профессиональными потребностями, коммуникативными ситуациями и практической деятельностью как важному условию повышения эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: нефилологическое образование, английский язык, педагогическая необходимость, профессионально-коммуникативная компетенция, иноязычное образование, профессионально ориентированное обучение, междисциплинарная интеграция, коммуникативный подход, профессиональная подготовка, самостоятельное обучение.

The pedagogical necessity of teaching english to students of non-philological educational fields

Annotation. *This article theoretically substantiates the pedagogical necessity of teaching English to students in non-philological fields of education. It analyzes the pedagogical opportunities for integrating English with the content of professional disciplines, developing students' professional communicative competence, enhancing their skills in independent work with foreign-language sources, and preparing them for future professional activities. Particular attention is paid to aligning language education with professional needs, communicative situations, and practical activities as an important factor in improving the effectiveness of the educational process.*

Keywords: *non-philological education, English language, pedagogical necessity, professional communicative competence, foreign language education, professionally oriented learning, interdisciplinary integration, communicative approach, professional training, independent learning.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5117-son qarori[1] mamlakatimizda chet tillarini o'zlashtirish va o'qitishning yaxtil, kompleks tizimini shakllantirishda muhim huquqiy-metodik asos bo'lib xizmat qildi. Ushbu dasturiy hujjat ijrosi doirasida Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish agentligining tashkil etilishi hamda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan xorijiy tilni bilish darajasini baholovchi milliy va xalqaro sertifikatlarning o'zaro muvofiqlik tasnifi (konkordansiyasi) ishlab chiqilganligi ta'lim sifatini standartlashtirishga xizmat qildi. Xususan, 2022–2023-o'quv yilidan e'tiboran pedagog kadrlar oldiga qo'yilgan C1 darajadagi sertifikatga ega bo'lish bo'yicha majburiy talab uzluksiz ta'lim tizimida maqsadli va samarali pedagogik faoliyatni yo'lga qo'yishning asosiy omiliga aylandi.

Globalashuv va mehnat bozorida yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan talabning ortishi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining nafaqat asosiy xorijiy tilni (xususan, ingliz tilini), balki ikkinchi chet tilini ham mukammal egallashlari zaruratini yuzaga keltirmoqda. Bu o'rinda mutaxassislarning bilingval (ekilingal) va multilingval kompetensiyalarini rivojlantirish muhim kognitiv afzalliklarga ega ekanligi ilmiy jihatdan o'z isbotini topmoqda. XX asrning 60-yillariga qadar bo'lgan tilshunoslik va psixologiya manbalarida bilingvizm fenomeni shaxs nutqiy va kognitiv rivojlanishidagi to'siq sifatida talqin qilingan bo'lsa, zamonaviy psixolovgistik tadqiqotlar ushbu qarashlarning ilmiy mezonlarga zid ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqotchi J.Sh.Jumabayeva ta'kidlaganidek, ko'ptillilik (multilingvizm) shaxsda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, diqqatni jamlash va murakkab intellektual topshiriqlarni bajarish ko'nikmalarini jadallashtiruvchi yetakchi omil hisoblanadi[2].

So'nggi yillarda mamlakatimizda ingliz tilini o'qitish metodikasini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, "TESOL/TEFL, CELTA, TKT" kabi xalqaro darajada tan olingan metodik sertifikatlarning ta'lim tizimiga integratsiya qilinishi va shu asosda professor-o'qituvchilar mehnatini moddiy rag'batlantirish (50 foizgacha ustama berish) mexanizmining joriy etilishi pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Natijada til o'rgatishda shunchaki reproduktiv bilim berish emas, balki amaliy kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish ustuvor maqsad sifatida belgilandi. Zamonaviy til ta'limi paradigmasi xorijiy tildagi muloqot jarayonida aniqlik va ravonlik meyorlariga mutanosib ravishda amal qilishni

talab etadi. Bunda til tizimi shunchaki grammatik va leksik birliklar to'plami sifatida emas, balki faol kommunikatsiya vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ushbu ta'limiy transformatsiya pedagoglardan o'z kasbiy faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab qiladi. Mutaxassis nafaqat mashg'ulotlarni yuqori metodik darajada tashkil etishi, balki o'quv materialining talabalar tomonidan o'zlashtirilish dinamikasini muntazam monitoring qilib borishi zarur. Shu bilan birga, talabalar nutqidagi interferensiya, interlingval xatoliklar va nutqiy to'siqlarni tizimli tahlil qilish va ularni bartaraf etish zarur. Til o'rganishda orqada qolayotgan talabalar bilan differensial va individual ishlash orqali ularning bilim darajasini umumiy guruh ko'rsatkichiga yetkazish pedagogning muhim kasbiy-pedagogik majburiyatlaridan biridir. Til o'rganish va o'rgatish muammosi psixolingvistik va filologik tadqiqotlarning doimiy diqqat markazida bo'lib kelgan. O'zbek tilshunosligi namoyandalari A.A.Abduazizov, N.A.Baskakov, A.S.Sodiqovlar inson faoliyati tizimida nutqning o'rni baholar ekanlar, uni insonning mehnat va bilish faoliyati bilan uzviy aloqadorlikda ko'rib chiqadilar. Inson ruhiyati va faoliyatini umumiy psixologiya fani tadqiq etsa, nutq faoliyatining paydo bo'lishi, ichki nutqning shakllanishi va uning tashqi nutqiy aktlar bilan bog'liqligi psixolingvistikaning predmetini tashkil etadi. Inson tafakkuridagi borliq haqidagi bilim va tushunchalarni til vositasida jamiyat a'zolariga uzatish murakkab kognitiv jarayondir. Nutqning shakllanish mexanizmlari, undagi fiziologik va akustik xususiyatlar, leksik birliklarni tanlash, ularni grammatik va semantik jihatdan birlashtirish hamda nutqning tafakkur va eshitish (auditiv) idrok bilan aloqadorligini kompleks yoritish psixolingvistik tadqiqotlarning asosiy vazifasi sifatida e'tirof etiladi[3].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tilshunos olimlar tadqiqotlarida jumladan, N.A.Baskakov, A.A.Abduazizov, A.S.Sodiqovlarning tadqiqotlarida nutqiy faoliyatning shakllanishi va namoyon bo'lishi ichki (kognitiv-psixologik) hamda tashqi (ijtimoiy-pedagogik) omillarning uzviy aloqadorligiga tayanishi qayd etilib, nofilologik ta'lim yo'nalishlari talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda axborotni qabul qilish, qayta ishlash hamda "jamiyat va kasbiy muhitning boshqa a'zolariga aniq va ravon yetkazib berish" yetakchi vazifa sifatida qayd etiladi. Nofilologik mutaxassisliklarda xorijiy tilni, xususan ingliz tilini o'qitish fanlararo integratsiyani nazarda tutadi. Tilshunoslik til va nutqning strukturaviy asosini, falsafa fikrni ifodalash qurolini, mantiq esa fikrlash izchilligini tadqiq etadi. Pedagogika va lingvodidaktika esa ushbu jarayonni to'g'ri, tizimli va samarali tashkil etish, o'rganuvchida nutqiy to'siqlarsiz, mantiqan to'g'ri va ilmiylik asosida ravonlikni shakllantirish masalalarini ilmiy asoslaydi. Nofilologik yo'nalish talabalarining shaxsiy va kasbiy rivojlanishida xorijiy til savodxonligini oshirish bugungi kun akademik muhitining ustuvor talabidir. Shu sababli, professional darajada tashkil etilgan ingliz tili mashg'ulotlari nafaqat til qoidalarini o'rgatishga, balki nutqiy va akademik nuqsonlarning oldini olishga, tilni xatolarsiz qo'llash ko'nikmasini shakllantirishga yo'naltirilishi lozim.

Oliy ta'lim tizimida xorijiy tillarni o'qitish ayniqsa, nofilologik ta'lim yo'nalishlariga xorijiy tillarni o'qitishning joriy qilinishi, ingliz tilini o'qitish tizimini takomillashtirish hamda talabalarning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish respublikamiz ta'lim siyosatining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda kasbiy integratsiyaning jadallashuvi, bo'lajak mutaxassislardan sohaviy bilimlarni, balki xorijiy tilda professional va madaniyatlararo muloqotni samarali olib borish ko'nikmalarini ham talab etmoqda. Biroq, nofilologik ta'lim yo'nalishlarida ingliz tili mashg'ulotlariga ajratilgan o'quv soatlarining cheklanganligi, talabalarning dastlabki til tayyorgarligi darajasidagi tafovutlar hamda an'anaviy metodikaning moslashuvchan emasligi talabalarda amaliy va kasbiy til kompetensiyasini yetarli darajada shakllantirish imkonini bermayapti. Ushbu

didaktik va metodik ziddiyatlarni bartaraf etishda ta'lim jarayoniga mobil ilovalar va raqamli texnologiyalarni tizimli tatbiq etish alohida pedagogik zaruriyat sifatida namoyon bo'lmoqda. Nofilologik ta'lim yo'nalishlarida (ya'ni xorijiy, xususan ingliz tili asosiy mutaxassislik faniga kirmaydigan ta'lim yo'nalishlarida) xorijiy tilni o'qitish jarayoni, avvalo, xorijiy til ta'limiga oid yondashuvlar va ustuvor yo'nalishlarning evolyutsiyasini, eng samarali ilmiy-metodik yechimlarni izlash jarayonini aks ettiradi.

G'arb va Yevropa lingvodidaktikasi hamda psixologiyasida xorijiy tilni o'rgatishdagi nutqiy va kognitiv muammolar didaktikaning markaziy konsepsiyasi sifatida tadqiq etilgan. Xususan, J.Kormos[4], R.Berlin[5], J.Nijakowska[6], E.Turner va J.Pughe[7], shuningdek E.Schneider va M.Crombie[8] kabi tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida til o'rganish jarayonidagi qiyinchiliklar o'quv faoliyatining determinanti sifatida qaralgan. Rus tadqiqotchilari A.V.Komstantina[9], L.Mitnik[10] esa talabalarning bilish faolligidagi qiyinchiliklarni psixologik va tilning o'ziga hos lingvistik xususiyatlari bilan bog'liq holda tahlil qilishgan. Mahalliy metodist olimlar J.Jalolov[11], O'.Hoshimov[12], I.Yoqubov nofilologik auditoriyada uchraydigan nutqiy to'g'anoqlarni bevosita lingvodidaktik qiyinchiliklar va didaktik tizimning mukammal emasligi oqibatida kelib chiquvchi sistematik xatoliklar sifatida baholaydilar.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari nofilologik ta'lim yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishning asosiy pedagogik muammolaridan biri sifatida aytishimiz mumkinki, talabalar o'rtasidagi til bilish darajalarining keskin geterogenligi (turli xilligi) hisoblanadi. Bir auditoriyaning o'zida A1/A2 (boshlang'ich), B1 (o'rta) va B2/C1 (yuqori) darajadagi talabalarning jamlanishi an'anaviy, unifikatsiyalashgan (barchaga bir xil) va qat'iy belgilangan o'quv soatlari asosida dars o'tish samaradorligini keskin pasaytiradi. Ushbu muammoning pedagogik jihatdan tahlili olimlarning tadqiqotlarida atroflicha muhokama etilgan. Xususan, Q.Yo'ldoshev, B.To'xliyev, C.Tomlinson, P.Benson, H.Holec, N.Shinta, J.Bergmann, A.Sams va boshqalar. C.A.Tomlinson turli tayyorgarlik darajasiga ega bo'lgan talabalar auditoriyasida unifikatsiyalashgan, ya'ni bir xil va moslashuvchan bo'lmagan yondashuv bilan dars o'tish kognitiv uzilishlarga olib keladi va o'zlashtirish samaradorligini pasaytiradi[13] deb qayd etsa, ushbu muammoni bartaraf etishda P.Benson[14] va H.Holec[15] tomonidan ilgari surilgan o'rganuvchi avtonimiyasi (Learner Autonomy) hamda N.Shintani[16] raqamli va mobil ta'lim orqli til o'rganish nazariyalari muhim pedagogik metodik manbalardan bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, o'zbek professorlari B.To'xliyev[17] va Q.Yo'ldoshev[18]lar uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchining mustaqil mehnatini, o'z-o'zini rivojlantirishini va amaliy-metodik vositalar orqali ta'limni individuallashtirish zaruratini alohida ta'kidlaydilar.

Nofilologik ta'lim yo'nalishlarida bo'lajak mutaxassislarning xorijiy til kompetensiyasini shakllantirish murakkab psixolingvistik va lingvodidaktik jarayon bo'lib, u nutqiy faoliyatdagi to'siqlarni bartaraf etish hamda maxsus metodik yondashuvlarni qo'llashni talab etadi. Professor J.Jalolov ilmiy-nazariy qarashlarida tafakkur jarayoni nutqiy birliklarni qo'llash orqali amalga oshuvchi ruhiy hodisa ekanligini ta'kidlab, ta'lim oluvchilar ongida yuzaga keladigan xatoliklar muayyan til materialini o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar bilan sabab-oqibat munosabatida bo'lishini asoslab, bu kabi metodik qiyinchiliklarning oldini olish reproduktiv va retseptiv nutq faoliyatiga qarab ona tili, ikkinchi til va chet tili tizimlarini qiyosiy-tipologik tahlil qilish (metatil muammosi) orqali amalga oshiriladi[19]. Shu nuqtai nazardan, nofilologik auditoriyada ingliz tilini o'qitishda professor J.Jalolov tomonidan ilgari surilgan "til texnikasi" (talaffuz, o'qish va yozish texnikalari majmuasi) va "o'qish va yozish qoidalari" tushunchalarining yaxlitligi alohida pedagogik ahamiyatga ega[20]. Nofilologik yo'nalish talabalarida til texnikasini mukammal shakllantirish ularning o'z sohasi bo'yicha og'zaki va yozma nutqdagi aniqlik hamda ravonlik darajasini ta'minlaydi. Shu bilan birga, nofilologik ta'lim yo'nalishlarida talabalarning akademik va nutqiy qiyinchiliklarini yengib o'tishida ta'limiy motivatsiyani shakllantirish hal qiluvchi pedagogik omil hisoblanadi. B.Qulmatov ta'kidlaganidek,

grammatik va nazariy bilimlar ortida real kasbiy hayot turganini anglash talabaning bilish faolligini oshiradi, buning uchun esa dars jarayonida munozaralar, rolli o'yinlar, kichik guruhlarda ishlash va o'quv materialini interfaol kichik bo'laklarga bo'lib o'rgatish lozim[21].

XULOSA

Nofilologik ta'lim yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishning pedagogik zaruriyati nafaqat talabalarining kasbiy va akademik muloqot kompetensiyasini shakllantirish, balki ulardagi nutqiy-kognitiv va metodik qiyinchiliklarni raqamli texnologiyalar vositasida tizimli bartaraf etish bilan belgilanadi. Zamonaviy lingvodidaktik tamoyillarning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalashuvi o'quv jarayonini auditoriya doirasidan tashqariga olib chiqib, talaba avtonomligi, moslashuvchanlik va uzluksiz mustaqil ta'lim muhitini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5117-son qarori.
2. Джумабаева Ж.И. Bilingualism and its importance in human life // Linguistics and Culture Review. – 2021.
3. Баскаков Н.А., Абдуазизов А.А., Содиқов А.С. Умумий тилшунослик. – Тошкент: Ўқитувчи, 1979. – Б. 186–188.
4. Kormos J. The Second Language Learning Processes of Students with Specific Learning Difficulties. – New York: Routledge, 2017. – 182 p.
5. Berlin R. Eine besondere Art der Wortblindheit (Dyslexie). – Wiesbaden: Bergmann, 1887. – 120 p.
6. Nijakowska J. Dyslexia in the Foreign Language Classroom. – Clevedon: Multilingual Matters, 2010. – 249 p.
7. Turner E., Pughe J. Dyslexia and English. – London: David Fulton Publishers, 2003. – 128 p.
8. Schneider E., Crombie M. Dyslexia and Foreign Language Learning. – London: David Fulton Publishers, 2003. – 128 p.
9. Константинова К.А. Психологические особенности развития познавательной активности студентов в процессе обучения иностранному языку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. – Москва, 2018. – 185 с.
10. Митник Л.В. Обучение студентов нефилологических специальностей преодолению трудностей при овладении иностранным языком: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Санкт-Петербург, 2015. – 210 с.
11. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 432 b.
12. Hoshimov O'.H., Yoqubov I.Y. Chet til o'qitish metodikasi: darslik. – Toshkent: Sharq, 2003. – 304 b.
13. Tomlinson C.A. How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms. – 3rd ed. – Alexandria: ASCD, 2017. – 184 p.
14. Benson P. Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning. – London: Routledge, 2011.
15. Holec H. Autonomy and Foreign Language Learning. – Strasbourg: Council of Europe, 1979. – 53 p.
16. Shintani N. The effect of mobile-assisted language learning (MALL) on L2 vocabulary acquisition // ReCALL. – 2016.